

RUATAMISIA JA ILIKKEYKSIÄ

Tarinoita Turulan Salmen
elämäntaipaleelta

Ilkka ja Jouko Ronkainen

Ruatamisia ja ilikkeyksiä

Ilkka Ronkainen - Jouko Ronkainen

Ruatamisia ja ilikkeyksiä

- tarinoita Turulan Salmen elämäntaipaleelta

© 2024 Ilkka ja Jouko Ronkainen

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-4603-5

Sisällys

Saatteeksi	7
Osa 1: Lapsena, tyttönä ja lottana Turulassa.....	11
Kaikki alkoi Herajärveltä vuonna 1925	11
Sinustahan se yks Eemil Lehikoinen tulloo	18
Amerikkaan, Amerikkaan	24
Reipas koulutyttö	28
Tuli evakkoon lähtö	40
Lottana	50
Sota vaatii veronsa	60
Sodasta palannut kauppiaan poika iskee	65
Kutomokouluun Helsinkiin.....	74
II osa: Miniänä Kanka-ahossa.....	89
Häät monessa paikassa.....	89
Turulasta Kanka-ahoon.....	92
Pappia kyytiin	98
Lapsen tekoon	101
Elämää Kanka-ahossa	108
III osa: Kauppiaan rouvana Ylämyllyllä.....	133
Ylämylly yllättää.....	133
Menestynvä kauppias.....	148
Auto tuli taloon	155

Amerikan täti Suomessa	171
Golden Sun -sekahedelmätehdas	177
Koulutusta	186
Uusia aluevalloituksia	191
Televisio tuli Pohjois-Karjalaan	194
Kauppiasyhdistyshommiin	199
IV osa: Evakkona Hyvinkäällä	205
Ei tämä mikään kaupunki ole	205
Kauppiasunelma romahtaa	213
Hyvä-Multa Oy	223
Ylioppilasjuopottelua	226
Ylioppilasjuhlintaa seurasi suru	231
V osa: Leskenä, joka hoitaa pesän kuntoon	250
Mistä löytyy ystävä?	250
Tehdastyöhön	258
Datsun 100 A	267
Uusia sulhasia	271
Mäntykotoon	293
Evakon paluu Kotkarjalaan	300
Loppu ei hyvin	306
Yhteiskunnallisia muutoksia Turulan Salmen eliniän aikana	316

Saatteeksi

Harvemmin tulee ajatelleeksi, kuinka paljon elämän rikkaus piilee tavallisissa ihmisissä ja heidän tarinoissaan. Äitimme, Salme Ronkainen, tuo esiin tämän totuuden. Kertomukset, jotka hän hallitsee, kumpuavat syvältä Suomen menneisyydestä, alkavat 1920-luvulta ja jatkuvat 2010-luvulle. Nämä tarinat, joissa kansakunnan kohtalot ja yksilön elämä kietoutuvat toisiinsa, ovat kuin ajan patinoimia muistomerkkejä.

Kun aloimme tallentamaan äitimme tarinoita, teimme sen aluksi säilyttääksemme suvun vaiheet. Mutta työn edetessä ymmärsimme, että tämä kirja on enemmän. Se on myös kertomus itsestämme, sukumme matkasta läpi aikojen. Salmen tarinat, jotka kattavat yhdeksän vuosikymmentä, ovat kuin aikajana, jossa Suomen historia elää ja hengittää.

Tämä teos ei ole vain menneisyyden kuvaus. Se on myös tarina siitä, kuinka yhteiskuntamme on muovautunut sotien jälkeisistä vuosista nykypäivään. Se näyttää, kuinka suuri muutos on ollut käsityövaltaisesta maatalousyhteiskunnasta nykyiseen tietoyhteiskuntaan. Tässä muutoksessa Salmen tarinat ovat eläviä todisteita, ikkunoita menneeseen.

Kolmas ulottuvuus kirjassa on itsenäisen yrittäjän näkökulma. On tarpeellista valaista, kuinka yksityiset kauppiaat, kuten isämme suku, ovat muovanneet hyvinvointiyhteiskuntaamme. Erityisesti 1960-luvun myllerryksissä, jolloin pieni kauppias kohtasi suuria haasteita, tämä näkökulma saa äänensä.

Sukupolvien muutos on neljäs näkökulmamme. Ennen suku ja yhteisö olivat kaikki kaikessa, mutta nykyään perhesiteet ovat haurastuneet. Tämän kirjan kautta haluamme tarjota perillisillemme ja lukijoille kuvan siitä, millainen oli elämä ennen ja millaisia polkuja suvun jäsenet ovat kulkeneet.

Viimeisenä, mutta ei vähäisimpänä, on karjalainen tarinankerronnan perinne. Äitimme on tämän perinteen elävä todistus. Hänen kielensä, vaikka se on vuosien saatossa sekoittunut Hyvinkään murrevaikutteisiin, kantaa mukanaan menneiden aikojen kaikua. On huomattava, että Tuupovaarassa puhuttu murre on enemmän itäsavoakin kuin karjalaa. Tuupovaaran murteessa ei käytetä mie tai sie – sanoja, vaan sanotaan minä ja sinä. Tarinat ovat kertomuksia, jotka ovat muodostuneet äitimme muistojen ja kokemusten kautta, ja niissä elää karjalaisen kulttuurin henki. Ne ovat nimenomaan hänen tarinoitaan, ei totuutta kerrotuista tapahtumista.

Näin syntyi teos, jossa äitimme elämän tarina kulkee rinnakkain suomalaisen yhteiskunnan muutosten kanssa. Kirja koostuu viidestä osasta, joissa jokaisessa kuvataan eri elämänvaihetta ja aikakautta. Kirjassa on kaksi kertojaa: Turulan Salme itse ja *kaikki tietävä kertoja*, jonka sanoma on kirjoitettu vinotekstillä. Jokainen luku alkaa tekoälyllä terästytyksen kaikki tietävän kertojan ajankuvauksella, joka pyrkii asettamaan tarinat laajempaan kokonaisuuteen. Salme Ronkaisen elämän loppuvaiheet ovat myös kaikki tietävän kertojan kertomaa.

Olemme antaneet kirjan nimeksi ”Ruutamisia ja ilikkeyksiä”. Äitimme elämä on ollut pienestä tytöstä asti hyvin ankaraa työn tekemistä, ”ruutamista”. Erityisesti äitimme osoitti suurta sankaruutta isämme kuoleman jälkeen. Hänelle jäi alaikäiset lapset. Erilaisten huijausten, ”ilikkeyksien”, takia olimme menettäneet omaisuutemme ja saaneet kannettavaksi suuren velkataakan. Äiti meni tehtaaseen töihin ja sieltä saamallaan rahoilla elätti perheen ja maksoi velat. Sigmund Freud on sanonut: ”Jumala ei voi olla läsnä kaikkialla - siksi hän loi äidin.”

Kiitämme äitiämme loputtomasta tarinoiden virrasta, joka on inspiroinut meitä tämän kirjan kirjoittamisessa. Toivomme, että tämä työ antaa

lukijoille saman rikkauden ja ymmärryksen, jonka itse olemme saanut. Haluamme kiittää kaikkia niitä henkilöitä, jotka ovat edesauttaneet tämän kirjan syntymistä.

Loviisassa 1.3.2024

Ilkka Ronkainen

Jouko Ronkainen

Osa 1: Lapsena, tyttönä ja lottana Turulassa

Kaikki alkoi Herajärveltä vuonna 1925

Elettiin niitä aikoja, kun Suomi oli vasta ottamassa itsenäisyytensä ensiaskelia. Pohjois-Karjalan perukoilla Herajärven kylässä elämä soljui omalla painollaan, ikään kuin maailman melske olisi ollut vain kaukaista kohinaa. Suomen itsenäistyminen ja sitä seurannut sisällissota, joka repi maata, olivat jääneet Herajärvellä lähes huomaamattomaksi. Karjalainen kauppakansa, joka oli aina ollut enemmän katsojan kuin näyttelijän roolissa suurten tapahtumien näyttämöllä, löysi itsenäisyyden myötä uusia mahdollisuuksia kaupankäynnille, laajentuen nyt koko valtakunnan alueelle. 1920-luvun nousukausi oli herättänyt karjalaisetkin unestaan, tarttunut heihin kuin kevään ensimmäinen lämmin tuulahdus.

Herajärven kylä syntyi Isovihan levottomuuksien jälkeen, asutuksen siirryttyä Koveron vanhan kylän tuntumasta laajemmalle. Vanha maantie, joka johti Joensuusta Ilomantsiin, kulki suoraan kylän halki. Joensuuhun oli matkaa kuoppaista, mutkaista ja mäkistä soratietä pitkin 80 kilometriä, Ilomantsiin 30 kilometriä, ja Tuupovaaran kirkolle 20 kilometriä.

Herajärvi eli 1920-luvulla omaa, rauhaista elämäänsä, ikään kuin pitäjän ulkopuolisten tapahtumien tuulet eivät olisi sen koivuja heiluttaneet. Maanviljely, metsänhoito ja karjatalous olivat sen elämän veri. Omavaraistalous vallitsi; pellot, metsät ja järvet antoivat leivän ja lihan, kalan ja marjat. Vaatteet syntyivät omista käsistä, alkaen pellavan kasvattamisesta. Mitä ei itse saatu, se vaihdettiin tai ostettiin. Kolme kauppaa – Humu-Jussin, Hartikaisen ja Ukko-Antti Ronkaisen – pitivät huolen siitä, ettei mikään olennainen puuttunut. Sairaudet hoidettiin omin neuvoin, kylän omalla taidolla ja voimalla. Vasta viimeisessä hätässä haettiin apua ulkopuolelta, sillä Herajärvi luotti itseensä ja omiinsa.

Herajärven kylässä useampia sukupolvia asui saman katon alla. Isovanhemmat, nuo elämän viisauden lähteet, kutoivat lapsenlapsilleen elämän verkkoa, kun taas nuorempi polvi, lapset ja lapsenlapset, turvasivat vanhusten ehtoovuosien rauhan. Kylään johtava tie oli sellainen, että hevosella pääsi, mutta ei siellä auton ääntä juuri kuulunut eikä siellä autolla olisi mitään talvella tehnytkään, kun teitä ei aurattu. Sähkö ja puhelin olivat vielä tulevaisuuden haaveita. Muutamassa talossa oli radio, sekin ihmeellinen kapine, ja lehtiä – Karjalainen tai Karjalan Maa – saapui joillekin.

Herajärven koulu oli avattu vuonna 1909, vuokratiloissa ensin, mutta oma koulutalo nousi 1936, kun oppilaita oli jo kuusikymmentäkuusi. Lähin oppikoulu oli Ilomantsissa, kaksi vanhaa piikaa oli sen pystyttänyt, omalla rahalla ja tahdolla. Elämän iloja haettiin yhdessäolosta, tansseista, iltamista – karjalaiseen tapaan sanottiin: "Ilo pintaan, vaikka syvän märkänis."

Kylässä elämä oli yhteisöllistä ja tiivistä. Naapurit tunsivat toisensa, auttoivat tarvittaessa, ja yhteisissä tansseissa, markkinoilla ja muissa juhlissa koko kylä eli yhtenä perheenä. Jos olisi ryhdytty penkomaan sukupolvien taa, jokainen olisi varmasti löytänyt itsensä toisensa sukulaisena.

Tiedonvälitys oli nopeaa, vailla nykyaikojen vempaimia. Naapureissa käytiin, ja "kyläluudat", nuo elämän ytimen tuntijat, pitivät huolta, että uutiset kiersivät. Huolta pidettiin toisista, mutta kateutta ei peitelty – sanottiinhan, että "siäliä suap ilimaseks, mutta katteus on ansaittava." Kieroilu ja naapureiden kadehtiminen kuului elämän mausteisiin. Hyvät puolet näytettiin ulospäin, mutta suuret surut ja vaikeudet pidettiin perheen ja suvun sisällä. Ulkopuolisille niistä ei puhuttu, ei vaikka olisi kuinka ahdistanut.

Minä Salme Kyllikki Turunen synnyin toisena lapsena Juho ja Lyydia Turusen perheeseen 9.

helmikuuta 1925. Lauha talvituuli puhalsi silloin Herajärvellä. Minua kutsuttiin kotipaikkani mukaan Turulan Salmeksi. Äitini oli omaa sukuaan Lehikoinen ja ensimmäinen kotini oli äidin syntymäkodissa Lehikkolassa, mihin isäni Juho oli tullut kotivävyksi. Veljeni Veikko oli syntynyt vuonna 1923. Minun jälkeeni veljeni Leo syntyi vuonna 1926 ja Sulo vuonna 1930. He ehtivät vielä asua Lehikkolassa. Kun siskoni Aune syntyi vuonna 1933, asuimme jo Turulassa, jossa myöhemmin syntyi vielä Toivo vuonna 1936.

Kuva 1. Isäni Johannes ”Juho” Turunen (1896–1943) ja äitini Lyidia ”Lyyti” Turunen os. Lehikoinen (1901–1982).¹

¹ Kuva saatu Eija Jyrkiseltä.

Elämäni ensimmäiset vuodet asuin äitini kotitilalla Lehikkolassa, Päärakennus oli iso maalaistalo, asunnot molemmissa päissä ja keskellä iso porstua. Talon isommassa päässä oli suuri tupa, kymmenen metriä suuntaansa, ja kamari. Siellä asusti äidin veli, Eemil Lehikoinen, Eno-Empuksi kutsuttu. Me, äiti, isä, minä ja kaksi vuotta minua vanhempi veljeni Veikko, asuimme pienemmässä päässä, jossa oli tupa ja kamari.

Äitini isä, Pitkä-Pekka Lehikoinen, oli paikkakunnan tunnettu mahtimies, yli kaksi metriä pitkä. Lehikkolan tilalla oli navetta neljälle kymmenelle viidelle lehmälle ja maata satoja hehtaareja. Pitkä-Pekalla oli maineikas hevostalli, jossa kasvatettiin kantakirjahevosia.

Pitkä-Pekan vaelleltua pitkin Karjalan kunnaita Kaisa-mummo oli hoitanut Lehikkolaa yksin. Pääsiäisenä Ilomantsin jumalanpalveluksista palatessaan häntä alkoi vaivata päänsärky, joka ei hellittänyt. Paikalliset lääkärit eivät osanneet auttaa. Päänsärky paheni, ja mummo alkoi sokeutua. Viime hädässä mentiin Joensuuhun lääkäriin, jonka lohduton tuomio oli:

- Jos heti Helsinkiin olisi viety, olisi näkö voitu pelastaa, mutta nyt on jo myöhäistä.

Sokeutuneelle mummolle vedettiin Lehikkolassa lentokonelanka tuvan ja navetan välille. Keppi langassa auttoi häntä kulkemaan tuvan ja navetan väliä. Mummo hoiti navettatyöt, mutta Pitkä-Pekka ei sokeuden vakavuutta aina muistanut. Kerran palatessaan kylältä, Pitkä-Pekka meni navettaan mummon häntä huomaamatta, mutta lehmät huomasivat ja pelästyivät. Mummo, lypsyjakkaralla istuen, yritti rauhoittaa niitä. Erään lehmän jalka meni ämpäriin, mutta mummo ei sitä huomannut, lypsi ämpärin täyteen. Nostaessaan ämpäriä hän käsitti tapahtuneen. Suuttuneena hän heitti maidot lehmän päälle:

- Syö, minkä suat.

Sellaisia olivat sokean päivät Lehikkolassa.

Pitkä-Pekan kuoleman jälkeen alkoi Lehikkolan tilan hajoaminen. Pula-aikojen koettelemuksissa Lehikkolan suurtaloon oli kertynyt velkaa niin, ettei niitä saatu maksettua pois. Risto Lehikoinen otti asiakseen, että kantatila palstoitettiin ja maat myytiin pois. Näin saatiin kasaantuneet velat suoritettua.

Päättilasta lohkaistiin ensin meidän asuttavaksi Turula, jonka maat käsittivät liki neljäkymmentä hehtaaria, sekä Tarvaala, Erola ja Ruottila. Lehikkolan jaon myötä Pitkä-Pekan leski Kaisa liikkui vuoron perään kuukauden Turulassa, sitten taas Lehikkolassa. Tuli vuosi 1939 ja tavisota. Kaisa-mummo lähti meidän kanssamme evakkotaipaleelle

Elämän rikkaus piilee tavallisissa ihmisissä ja heidän tarinoissaan. Salme Ronkainen os. Turunen, Turulan Salme, tuo esiin tämän totuuden. Kertomukset, jotka hän hallitsi, kumpusivat syvältä Suomen menneisyydestä, alkavat 1920-luvulta ja jatkuivat 2010-luvulle. Nämä tarinat, joissa kansakunnan kohtalot ja yksilön elämä kietoutuvat toisiinsa, ovat kuin ajan patinoimia muistomerkkejä.

Tämä kirja ei ole vain menneisyyden kuvaus. Se on myös tarina siitä, kuinka yhteiskuntamme on muovautunut itsenäisyyden alkuvuosista nykypäivään. Se näyttää, kuinka suuri muutos on ollut käsityövaltaisesta maatalousyhteiskunnasta nykyiseen tietoyhteiskuntaan. Tässä muutoksessa Salmen tarinat ovat eläviä todisteita, ikkunoita menneeseen. Ne ovat kertomuksia, jotka ovat muodostuneet hänen muistojensa ja kokemustensa kautta, ja niissä elää karjalaisen kulttuurin henki. Ne ovat nimenomaan hänen tarinoitaan, ei totuutta kerrotuista tapahtumista.

BoD

9

789528

046035